

KONYA-MERAM DOĞAL SİT ALANLARININ KORUNMASINDA KORUMA PLANLARININ ETKİLERİ

İbrahim BAKIR¹ Ü. Gülsüm (Özkan) TER^{2*} M. Serhat YENİCE³

¹ Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Kampus-Konya,

² Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü- Konya

³ Arş.Gör., Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü- Konya, gulum28@yahoo.com

ÖZET

Varoluşundan beri yaşantısını sürdürebilmek için doğa ile ilişki içinde yaşayan insanoğlu doğayı sürekli olarak kendi lehinde değiştirmiştir. Endüstrileşme ve kentleşme ile birlikte hızlı nüfus artışı, teknolojik ve ekonomik gelişmeler doğanın olumsuz yönde etkilenmesine ve çeşitli doğa elemanlarının giderek yok olmasına neden olmuştur. Tarihi kimliğini ve ününü Selçuklu dönemindeki bağ alanları ile kazanan Meram, özellikle 1980'li yıllardan sonra yapılaşma taleplerinin yoğunlaşması ile birlikte yeşil dokusunu yitirme ve lüks konutların yer aldığı daimi bir yerleşim alanına dönüşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1991 yılında Konya KTVKK tarafından I., II. ve III. derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilen Meram için çeşitli tarihlerde farklı mahallelerini kapsayan farklı Koruma Amaçlı İmar Plânları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Hem kent ile hem de kendi içinde bütüncül bir koruma yaklaşımının olmaması, doğal ve tarihi özellikleri ile önem kazanan Meram'ın özgün değerleri üzerinde baskıların artmasına ve bu değerlerin hızla yitirilmesine neden olmaktadır. Bu çalışma ile Meram'ın planlama süreci ortaya konarak planlama kararlarının doğal sit alanları üzerindeki etkileri irdelenmiş ve doğal alanların korunmasını hedefleyen çalışmalara ve uygulamalara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Sit, Koruma, Meram

EFFECTS OF CONSERVATION PLANNINGS IN THE NATURAL CONSERVATION AREAS OF MERAM – KONYA

ABSTRACT

Human, beginning from his earthly existence, has always encountered with the nature in order to survive. Rapidly increasing population together with technologic and economic advancements have affected the nature negatively and many natural elements gradually vanished. Meram gained its historical identity and reputation from the grapes gardens during Seljuk period and especially from 1980s onwards it was exposed to an intensive construction demand and the modest cottages started to change into luxurious great houses, which is considered dangerous in terms of the vanishing of green areas. In Meram, which was listed by the Conservation Committee of the Cultural and Natural Values of Konya in 1991, as a Natural Conservation Area of I., II. and III. Grade, different Conservation Development Plans containing various neighbourhoods were prepared and practiced in different periods. Having not an conservation approach which should be integrated urbanally and locally has caused to lose the important natural and historical values of Meram rapidly. This study investigates the effects of planning decisions on the Natural Conservation Areas by putting forward the planning process of Meram, and gives also some suggestions towards the studies and practices aimed the natural conservation areas.

Keywords: Natural Conservation Area, Conservation, Meram

GİRİŞ

Meram'da yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda Frig, Roma, Bizans ve Selçuklu devirlerine ait seramiklere rastlanmıştır. 1944-1946 yılları arasında Alâeddin Tepesi'nde yapılan arkeolojik kazılarda da aynı devirlere ait bulgulara rastlanılmış olması Meram'da ilk yerleşmenin, Konya kentinin yerleşme tarihi ile başladığını göstermektedir (Önder 1999).

Meram, Konya kent merkezinin yaklaşık 8 km. kadar batısında bir vadi ve önündeki düzlükte yer almaktadır. Vadinin içinden Meram çayı geçmektedir. Topraklarının verimli olması, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kent ekonomisinde büyük bir öneme sahip olan bağıcılığın gelişmesine neden olmuştur.

Meram Bağları, tarihi kimliğini ve ününü Selçuklular devrinde kazanmıştır. Selçuklu sultanlarının kent merkezindeki muhteşem köşklerinin bir benzerini de yaz aylarında kalmak için Meram

sırtlarında yaptırdıkları, Türk-İslam düşünürü Hz. Mevlana'nın da Mesnevi adlı büyük eserinin büyük bir bölümünü ve en coşkulu gazellerini burada yazdığı bilinmektedir (Önder 1999).

Selçuklular ve Karamanoğulları devrinde adı birçok belge, şiir, destan ve efsanelerde geçen Meram, önemi nedeni ile Karamanoğulları döneminde köprü, hamam, türbe ve sarnıçlarla donatılmıştır. Meram, Osmanlılar devrinde de ününü korumuş, Konya'ya gelen ünlü misafirler, beyler, şehzadeler ve sultanlar burada ağırlandı. Seyyahların övgüsüne nail olan Meram'ı XVII.yy'ın tanınmış seyyahı Evliya Çelebi şu satırlarla anlatmıştır: "Peçevi şehrinin Baruthane mesiresi, Kırım'ın Sudak bağı, İstanbul'un yüzyetmişten ziyade bahçe ve gülistanları, Tebriz'in Şahı Cihan bağı, Konya'nın Meram mesiresinin yanında bir çimenlik bile olamazlar"(Önder 1999).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Meram bağ kültürü açısından önemli bir yere sahipken sayfiye amaçlı da kullanılmıştır. Bölgede tek katlı mütevazı bağ evlerinin yanı sıra bugün de kısmen korunan köşkler ve konaklar yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Meram Çayı'nın sularının elektrik santralinde kullanılmasıyla çayın suları azalmış ve bağlar kurumaya başlamıştır. Ayrıca nüfus artışı, kentleşme hareketleri ve değişen ekonomik koşullar bağıcılığın önemini yitirmesine neden olmuştur. Yoğun yapılaşma taleplerinin artması sonucunda, mütevazı bağ evleri yerini, kentin olumsuz koşullarından uzakta doğa içinde yaşamak isteyen üst gelir grubunun yerleşim alanına bırakmış, bu hızlı dönüşüm eşsiz doğal güzelliklerin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Alanın özelliği gereği Meram'ın yeşil varlığı, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 12.12.1991 tarih ve 1199 sayılı kararı ile I.,II. ve III. Derece Doğal Sit Alanı olarak ilan edilerek koruma altına alınmış ve bu özelliklerinin geleceğe aktarılması hedeflenmiştir. Bu çalışma ile farklı zamanlarda planlanarak korunması hedeflenen bölgenin günümüze kadar geçirdiği evreler tanımlanarak, bugünkü dokusunu biçimlendiren koruma hedefleri tartışılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmada, Konya kent bütününe yönelik hazırlanan imar plânlarının ve plân raporlarındaki mekânsal kararların, Meram Koruma Amaçlı İmar Planlarının doğal alanlar üzerindeki etkilerini irdeleyen bir metodoloji kurgulanmıştır. Bu metodoloji içerisinde, Konya kenti 1/50000, 1/25000, 1/5000 ölçekli plânlama çalışmaları ile 1/1000 ölçekli Meram Koruma Amaçlı İmar Plânı çalışmaları ve bu planlara ilişkin plân açıklama raporları, hal-i hazır haritalar gibi plânlama araçları temel materyaller olarak kullanılmıştır. Elde edilen veriler, plân öncesi ve sonrası duruma ilişkin sonuçlar değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Meram bölgesinin kentsel gelişme baskısı ile karşı karşıya kalması 1960'lı yıllarda başlamıştır. Kentin 1964 yılında hazırlanmış haritalarında, Meram bölgesinde kentten kopuk yeni yerleşim bölgelerinin oluştuğu gözlemlenmiştir. 1966 yılında hazırlanan Konya Nazım İmar Planı'nda kentsel gelişme yönü olarak kentten batı bölgesinin seçilmesi, Meram'da kentsel alan oluşturma baskılarının artmasına yol açmıştır. Bu planda Meram bölgesi için "özel bahçelik alanlarda" minimum 2000 m² parsel büyüklüğü ve 4.50 metre yükseklikte bir ailenin oturabileceği konut yoğunluğu önerisi getirilmiştir (Taşçı ve Berksan, 1966). Geleneksel yaşamdan farklı bir şekilde kalıcı konut yerleşmelerine açılan Meram bölgesinde, benzer eğilim 1983 yılında kent bütünü için hazırlanan Çevre Düzeni Planı'nda da sürdürülmüş ve bu tutum bölgenin koruma altına alındığı 12.12.1991 tarihine kadar (KKTVKK'nun 1199 sayılı kararı) devam etmiştir.

Meram'ın doğal sit alanlarını Meram çayının doğal yapısı, bağ-bahçe alanlarının oluşturduğu yeşil doku ve bir kısım tarihi anıtlar oluşturmaktadır. I. Derece Doğal Sit Alanı ağaçlandırma çalışmalarının yapılması ile pasif yeşil alan niteliği kazanmıştır. Bu alan içerisinde Tavusbaba Tepesi, Aydın Çavuş Korusu gibi kent halkının rekreasyon amaçlı kullanımına açık alanlar bulunmaktadır. Vadi tabanında çok az bir alan II. Derece Doğal Sit Alanıdır ve bu alanda bağ-bahçe faaliyetleri sürdürülmektedir. III. Derece Doğal Sit Alanı ise yerleşik alan olarak tanımlanmış ve zaman zaman plan değişiklikleri olsa da yapılaşmanın devam ettiği alanlardır. Meram yerleşmesinin bütünü içerisinde büyük bir alanı kaplayan ve sınırları içerisinde onüç mahalle bulunan III. Derece Doğal Sit alanında ilk plânlama çalışmaları 1992 tarihinde

başlamıştır. Meram bölgesi için hazırlanan koruma amaçlı imar planları, yapım tarihleri ve yapılaşmaya ilişkin plan hükümleri şu şekilde özetlenebilir;

1. KKTVKK'nun 13.05.1992 tarih 1320 sayılı kararı ile onaylanan Yorgancı Mahallesi'ne ait KAİP (Meram ilçesi doğal -tabii- sit alanları imar yönetmeliği; 2000 m²'ye 1 ev, E:0,15, , hmax:6,50)
2. KKTVKK'nun 01.07.1992 tarih 13666 sayılı kararı ile onaylanan Dere Mahallesi'ne ait KAİP (Alan:40 ha, 500 m²'ye 1 ev, TAKS:0,20, KAKS:0,30, hmax:6,50)
3. KKTVKK'nun 01.07.1992 tarih 1367 sayılı kararı ile onaylanan Yaka Mahallesi'ne ait KAİP (Alan:165 ha, 1300/1600 m² ifraz, TAKS:0,15, KAKS:0,20, hmax:6,50)
4. KKTVKK'nun 15.07.1992 tarih 1389 sayılı kararı ile onaylanan Aşkan-Kürden Mahallelerine ait KAİP (Alan:157 ha, 1300/1600 m²'ye bir ev, TAKS:0,15, KAKS:0,15, hmax:6,50)
5. KKTVKK'nun 19.07.1996 tarih 2641 sayılı kararı ile onaylanan Durunday Mahallesi'ne ait KAİP (1/5000 - 1/1000 ölçekli) (Alan:158 ha, 1320 sayılı imar yönetmeliği geçerlidir)
6. KKTVKK'nun 11.02.1999 tarih 3430 sayılı kararı ile onaylanan Lalebahçe ve Gülbahçe Mahallerini kapsayan KAİP (Alan: 67 ha, 1600 m²'ye 1 ev, E:0,15)
7. KKTVKK'nun 17.12.1999 tarih 3698 sayılı kararı ile onaylanan Yaka, Köyceğiz, Selam, Yorgancı Mahallelerini kapsayan KAİP (1300 m²'ye 1 ev, E:0,15, hmax:6,50),
8. KKTVKK'nun 12.05.2003 tarih 4919 sayılı kararı ile onaylanan Hacışaban, Çandır, Kirazlı, Yorgancı, Durunday, Selver ve Lalebahçe Mahallelerini kapsayan KAİP (1/1000) (Alan:360 ha, 1300/1600 m²'ye 1 ev, E:0,15, donatı alanlarında blok boyu 60m., çatı eğimi %33, su basmanı 0,50 m., plan hükümlerinde yer almayan hususlarda 3194 ve 3030 sayılı kanun ve yönetmelikleri geçerlidir).

DEĞERLENDİRME

Dalgalı arazi yapısına sahip ve zamanla ağaçlandırılarak doğal bir güzellik oluşturulan Meram bölgesinin I. Derece doğal sit alanlarında, yine doğal koşulların etkisi ile ağaçların bir kısmı kuruyabilmekte, kar, rüzgar vb. etkilerle kırılarak tahrip olabilmektedir. Ayrıca yoğun rekreatif kullanıcı talebi zeminin sıkışmasına neden olmakta ve gelişmesini yavaşlatabilmektedir. Küçük bir bölgeyi kapsayan II. Derece doğal sit alanında ise ilke kararı gereği turizme yönelik kullanım öngören KAİP hazırlanmış ancak günümüze değin uygulanmamıştır. III. Doğal sit alanları ise ilke kararı gereği konut kullanımına açılabilirdiğinden doğal niteliklerinin çekiciliği nedeni ile yoğun yapılaşma baskısına maruz kalmakta ve yeşil dokusunu giderek yitirmektedir. Meram III. Derece doğal sit alanları için hazırlanan planların, planlama sürecinin korumaya bakışı aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

1966 Konya Nazım İmar Planında 2000 m²'ye 1 ev ile başlayan yapılaşma yoğunluğu farklı zamanlarda yapılmış farklı planlarla ve bunların plan hükümleri ile (her ne kadar 1992/1320 sayılı kararla tüm alan için bir yönetmelik onaylanmış olsa da) giderek yapı yoğunluğunun doğal yapı aleyhine artmasına (1 ev kavramının belirsizliği, yapı yoğunluğu kavramının farklı yorumlanması, su basman seviyesinin değişkenliği, çatı eğiminin değişiklikleri, ifraz-tevhid değerlerinin değiştirilmesi vb.) neden olduğu görülmektedir. Ayrıca plan hükümlerinde Meram bölgesinin hayat damarları olan su arklarının kapatılmayacağı, ağaç kesmemek için yapı yaklaşma mesafelerinin değiştirilebileceği hükümlerinin yer almasına rağmen yer yer su arklarının yol altlarında, tescilli ağaçların bile araç yolu ortalarında kaldığı gözlenmektedir.

SONUÇ

Koruma Amaçlı İmar Planı ile korunması hedeflenen doğal sit alanlarının (özellikle III. Derece Doğal Sit Alanı) birçok bölgede olduğu gibi Konya-Meram bölgesinde de yeterince korunamadığı, normal planlama sürecinde belirlenen yapılaşma yoğunluğundan daha fazla yoğunluğa ulaşıldığı, doğal değerlerin giderek yok olma sürecine girdiği görülmektedir. Meram'da olduğu gibi doğa koruma alanlarında koruma planı hedeflerinin gerçekleşebilmesi için;

- yeterli detayda ve güncel hal-i hazır haritalar üzerinde katılımlı, kendi içinde ve kentle bütünleşen, bilinçli Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanması,
- uygulama sürecinin denetlenmesi, aksayan yönlerin tespit edilmesi,
- olumsuzlukların giderilmesine yönelik politikaların geliştirilmesinin gerekli olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

Önder, M. 1999. Konya'nın Meramı. Güzde Meram Dergisi, Meram Belediyesi Yayınları, No:1, Konya.
Taşçı, Y., Berksan, H., 1966. Konya Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, Ankara.